

Arnold Reijndorp

Geen grote wijkaanpak van bovenaf nodig

maar juist heel subtiele benadering

Tekst

Frans van der Heijden
en Henk Krijnen

Fotografie

Angelo Goedemondt

Sociale professionals in de wijk hebben te weinig oog en oor voor de alledaagse werkelijkheid, meent stadssocioloog Arnold Reijndorp. Ze streven doelen na die een politiek zonder achterban voor hen bepaalt. En de uitvoering ervan wordt aan de goedkoopste aanbieder uitbesteed. Kortom, samenlevingsopbouw is zijn ziel kwijtgeraakt. Maar Reijndorp ziet ook licht aan het eind van de tunnel.

De wijk is een sociaalruimtelijke 'constructie', waarin bewoners en professionals in een patstelling zijn gemanoeuvreed, schrijft u in 'De geplande en de alledaagse stad'. Wat is er fout gegaan?

"Het gaat om een spanning tussen twee werelden – de professionele en de alledaagse – die verschillend gestructureerd zijn. En waar uiteenlopende doelen en ambities gelden. Je kunt als professionals wel mooie maatschappelijke doelen nastreven, maar je moet ook gewoon oog hebben voor wat mensen bezighoudt, hoe het toegaat dan wel misgaat in de alledaagse werkelijkheid. Doordat de professionele wereld steeds meer 'georganiseerd' is en zich de wijk heeft toegeëigend als werkterrein, zijn die doelen steeds dwingender geworden. Mensen móeten burger zijn, móeten zich betrokken voelen. Professionals vragen zich niet meer af of de nagestreefde maatschappelijke

doelen eigenlijk nog wel gelegitimeerd zijn, en door wie. Terwijl ze op grond van diezelfde doelen wél steeds interveniëren in het dagelijks leven van mensen."

Het gangbare beeld is dat al in de jaren zestig en zeventig, toen de bewonersparticipatie opkwam, de burger is bevrijd door de sociale professional. Wat u schetst lijkt precies de omgekeerde uitkomst...

"Ik ging destijds zelf als kritische student de wijk in, maakte deel uit van een soort coalitie tussen nieuwe (aankomende) professionals en de bewoners. Wat studenten en arbeiders bond, was hun beider aversie tegen de elite. De potentiële kloof werd dus gedicht doordat de partijen méér gemeen hadden dan ten tijde van de verzuiling, toen sociale werkers vanuit een hoger ideaal in de wijk neerdaalden. Tegen die oude organisaties zeiden bewoners nu: 'Hallo, we zijn al geëmancipeerd!' – want dat was natuurlijk het doel van de zuilen: verheffing – 'We willen hier blijven wonen, deze oude wijk kan heel goed nog opgeknapt worden.' En de nieuwe professionals ondersteunden dat van harte. In de stadsvernieuwing die toen op gang kwam, zag je ook een mentale omslag bij de beroepsgroep. De bewoners, inmiddels betrokken en geactiveerd, werden niet langer gezien als op te voeden objecten maar als actoren in een participatieproces. De klassieke opbouwwerker – die mensen

Arnold Reijndorp is bijzonder hoogleraar sociaal economische en ruimtelijke ontwikkelingen van nieuwe stedelijke gebieden (Han Lammers Leerstoel) van de afdeling geografie, planologie en internationale ontwikkelstudies aan de Universiteit van Amsterdam.

Interview (vervolg)

wilde emanciperen en integreren – was nu vooral de ondersteunende, soms zelfs méé actievoerende opbouwwerker die zich op een betere leefsituatie voor bewoners richtte. Net zoals wij dat als nieuwe professionals samen met bewoners in de stadsvernieuwing deden.”

Niks mis mee, zou je zeggen. Toch?

“Nou... doordat die nieuwe coalities het van de oude zuilenorganisaties overnamen, is indirect ook de

legitimatiebasis voor sociaal ingrijpen verzwakt. Het hele netwerk van sociale professionals was destijds namelijk ingebed in de verzuilde organisaties – en die hadden sterke achterbannen die meebepaalden ‘hoe het moest’ en voor de noodzakelijke verankering zorgden. Dat noemden wij in Nederland het maatschappelijk middenveld. In Amerika heet dat de civic society. De kern is dat het publieke domein in brede zin - fysiek, maatschappelijke en politiek - ook een publieke zaak is, niet enkel een politieke of een professionele. Zo kwamen, in samenspraak met de politiek, maatschappelijke doelen tot stand. Doordat die basis weegleed, is het primaat vanaf de jaren zeventig naar de politiek opgeschoven. Dat schijnen veel mensen vanzelfsprekend te vinden, maar hoezo eigenlijk? Waarom zou de politiek de maatschappelijke doelen bepalen, terwijl politici zelf ook geen achterbannen meer hebben? Waar is de legitimatie? Dat geldt trouwens óók voor de welzijnsorganisaties en

woningcorporaties: allemaal onder dwang stichtingen geworden, zonder leden. Daar komt de vanzelfsprekendheid bij waarmee de zorg- en welzijnssector zich dat hele aanbestedingssysteem heeft laten aanleunen... Er is nu een soort schema ontstaan: de politiek is eigenaar van de maatschappelijke doelen en huurt voor de uitvoering organisaties in. Waarmee ook formeel wordt vastgelegd dat de professionals louter gedreven worden door die politiek geformuleerde doelen. Ze hebben een te monitoren taak, waar geld tegenover staat. Oftewel: ‘Voor jou een ander’. Rampzalig, want dat holt het vakmanschap uit. De professional hoeft niet meer na te denken over de verhouding tussen de alledaagse en de geplande wereld: dat heeft de politiek al voor hem gedaan.”

Hoe kan het dat de professionals daarin meedingen?

“Ik denk dat zij amper nog eigen ideeën hadden over hun professionaliteit, waar ze nou precies voor stonden, in welk veld ze eigenlijk opereerden. Daar is, ten onrechte, nooit een discussie gevoerd – en dan schuif je weg van het vak. Wellicht heeft ook een rol gespeeld dat het opbouwwerk zich in de jaren zeventig en tachtig zo sterk ging richten op het ondersteunen van die actieve bewonersgroepen. Terwijl de wijken ondertussen enorm aan het veranderen waren, wat toch het echte pakkie-an is van samenlevingsopbouw. De multiculturele samenleving ontkiemde, er ontstonden rellen rond gastarbeiders, enzovoort. Uiteindelijk kwam er wel aandacht voor, maar toch weer in de oude modus: betrekken, integreren. Dat had trouwens ook te maken met het probleemcumulatiebeleid dat zich toen aandeed. Participeren werd niet beschouwd als iets wat mensen gewoon doen, maar wat ze móeten doen. Terwijl mensen op zoveel verschillende manieren en gebieden kunnen participeren – ook geografisch. Maar nee: de wijk werd dé plek waar steeds meer, zo niet alle maatschappelijke strategieën hun plek vonden. En alles moest tegelijk op

Publieke domein in brede zin is ook echt een publieke zaak, niet enkel een politieke of een professionele

verschillende beleidsterreinen worden opgelost. Ik denk dat die cumulatie van strategieën ook tot opstapeling van problemen in wijken leidt.”

U ziet niet zoveel in een integrale wijkaanpak...

“Als de wijk eenmaal is aangewezen als de plek waar je intervenueert, krijg je een zichzelf versterkend effect. Beter burgerschap? Onderwijsvernieuwing? Extramuralisering? Eerstelijnszorg? Dichter bij de mensen? Dat doen we als vanzelf allemaal in de wijk, want die ligt er al, die heeft al een structuur. Deels klopt dat ook. En in de wijk komt natuurlijk ook alles bij elkaar. Maar: niet alles gaat over die wijk. Dat is het punt. Ik pleit ervoor om eens kritisch te kijken: is de wijk wel altijd de logische plek? Hoe zit het bijvoorbeeld met de kernfunctie van de Brede School voor de wijk als lang niet alle ouders hun kinderen daar heenbrengen? Veel zaken zijn helemaal niet zo wijkgebonden. En de oplossing van het ene wijkprobleem leidt ook niet ‘integraal’ tot de oplossing van het andere. Het werkt echt niet zo dat als je een jongere eenmaal op een opleiding hebt, hij niet meer met anderen loopt te kloten op straat. Want vaak speelt groepsdynamica daarin een grote rol – en groepen zitten vaak heel anders in elkaar, hebben ook een heel andere functie dan je denkt.”

Hoe moet het dan wél, volgens u?

“Voor mij gaat het niet om het bestrijden van achterstanden maar om het begeleiden van transitie. De alledaagse wereld draait om vertrouwde routines. De alledaagse processen raken in de war doordat wijken veranderen. En nogmaals: het nastreven van maatschappelijke doelen als bijvoorbeeld extramuralisering draagt daaraan bij. Bewoners raken hun vertrouwde kwijt. De vraag is dan: hoe kunnen mensen in die situatie met elkaar omgaan? Hoe kunnen er nieuwe routines ontstaan die tot een nieuwe vertrouwde leiden? Daar heb je geen grote wijkaanpak van bovenaf voor nodig, maar juist een heel

subtiele benadering, soms zelfs van persoon tot persoon. Goed kijken: in wat voor netwerken zitten mensen? Het kan best dat ze in de eigen buurt een beperkt kringetje hebben, maar elders juist een uitgebreid netwerk. En: een netwerk op het ene terrein functioneert niet zomaar op het andere. Waar nodig én mogelijk moet je mensen uit netwerken verbinden – en liefst de goede mensen. Belangrijk is dat de vertrouwde terugkomt. Dat zit hem niet in méér contacten met bureaus, het is een combinatie van afstand bewaren en waar nodig een beroep doen op anderen. Het gaat erom mensen te ondersteunen bij het doorbreken van de handelingsverlegenheid die er is. En: zorgen dat er plekken zijn waar buurtbewoners elkaar als vanzelfsprekend ontmoeten.”

Wat vraagt dit van de rol en professionaliteit van opbouwwerkers? U zei al dat ze grote moeite hebben om hun eigen vak te definiëren...

“Samenlevingsopbouw heeft een permanente rol in het kijken: hoe kunnen mensen op een soepeler manier met veranderingen omgaan zonder dat we daar meteen weer nieuwe structuren op zetten? Fijnmazige verbindingen leggen waar mensen dat wensen maar zelf niet kunnen, of niet doen. Wat ik echter zie, is dat opbouwwerkers de laatste jaren nogal eens als een soort coördinator in de integrale aanpak fungeren. Of zich sterk richten op kwetsbare groepen, terwijl daar al allerlei gespecialiseerde zorg voor is. Waarom niet gewoon als dé deskundige optreden in een veranderende samenleving, waarin niemand meer goed weet hoe het werkt? Professionele kwaliteit is er genoeg, dat zie je bijvoorbeeld in de projectencarrousel. Die projecten worden vaak heel kundig aangestuurd door voormalige opbouwwerkers die zich verzelfstandigd hebben en nu als een soort A-teams worden ingehuurd. Zij kunnen heel precies laten zien: wat is hier het probleem en hoe zou de aanpak moeten zijn? Dat is misschien ook wel de juiste weg voor reprofessionalisering:

Het gaat niet om het bestrijden van achterstanden, maar om het begeleiden van transitie

dat opbouwwerkers niet meer in dienst treden van die oude instellingen die door de gemeenten worden ingehuurd en concurreren om aanbesteding, maar dat het om mensen gaat die een netwerk vormen en vanuit die eigen professionaliteit het vak weer opbouwen.”

Maar hoe wordt dat institutioneel ingebed? Wie is dan de opdrachtgever?

“Dat kan voor een deel de lokale politiek zijn, maar niet zoals het nu gaat: dat zij alleen bepaalt wat er moet gebeuren en dat dan even aanbesteedt. Opdrachtgeverschap is een kwestie van: wij zien problemen doordat die wijk verandert, en dat willen we nou eens niet achteraf hoeven corrigeren. Hoe kunnen we dat proces nu goed begeleiden? We nodigen drie deskundige opbouw-ZZP'ers of -bureaus uit: kom met een goed plan, dan trekken wij daar geld voor uit. Maar niet als enige: in zo'n wijk zijn ook andere belanghebbenden, zoals corporaties. Die willen daar ook geld in steken. Zo krijg je dus een heel andere manier van werken dan wanneer het primair bij de politiek ligt. Samenlevingsopbouw, dat is iets waar we met z'n allen over gaan. /

De alledaagse en de geplande stad. Over identiteit, plek en thuis; Arnold Reijndorp, Leeke Reinders (Red.) Uitgeverij SUN architecture. ISBN 9789085068266

Frans van der Heijden is publicist. Henk Krijnen is hoofdredacteur van MO/samenlevingsopbouw